

Тетяна Середюк

НОВИЙ МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК З ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ В АРХІВАХ

Рец. на кн.: Кобута С. Й., Соловка Л. М. **Організація пошукової і дослідницької роботи в архівах: на прикладі Державного архіву Івано-Франківської області : наук.-метод. посіб. – Івано-Франківськ, 2014. – 70 с.**

У рецензії подано огляд змісту науково-методичного посібника, зазначено його конкретну допомогу користувачам в оволодінні методами архівної евристики та шляхами оптимізації пошукової роботи.

Ключові слова: документ Національного архівного фонду, архівна справа, користувач архівними документами, довідковий апарат, правовий доступ до документів, тематичний огляд.

Нині в архівознавстві об'єктивно є потреба у розробленні теоретико-методологічних і практичних проблем, пов'язаних з осмисленням історичного досвіду, розумінням правових аспектів доступу до документів і наукових основ організації Національного архівного фонду (далі – НАФ) (удосконалення підходів до їхнього відбору, класифікації, описування та використання), принципів комплектування архівів, системи довідкового апарату архіву тощо. З огляду на це науково-методичний посібник С. Кобути та Л. Соловки «Організація пошукової й дослідницької роботи в архівах: на прикладі Державного архіву Івано-Франківської області» є актуальним, оскільки його укладено з метою надання рекомендацій потенційним користувачам щодо організації й методики дослідницької діяльності, конкретної допомоги в опануванні методів архівної евристики та шляхів оптимізації пошукової роботи.

Автори посібника не лише подали основні термінологічні поняття з галузі архівної справи, а й ознайомили потенційних користувачів із порядком користування документами НАФ, що належать державі, територіальним громадам.

Перспективним вбачається й те, що вперше для практичної реалізації поставленої мети та максимального залучення до пошукової й дослідницької роботи взято наявний комплекс джерел окремої установи: вказані вище аспекти розкрито на прикладі Державного архіву Івано-Франківської області (далі – Держархів Івано-Франківської області), зокрема, подано інформацію про адміністративно-територіальний поділ Івано-Франківської області у різні історичні періоди, розкрито систему довідкового апарату цього архіву та етапи організації пошуку, викладено конкретні рекомендації щодо організації роботи дослідників із пошуку генеалогічних, фактографічних, біографічних та тематичних відомостей за документами.

Посібник складається з передмови, чотирьох розділів, додатків та списку використаних джерел і літератури.

У першому розділі «Порядок користування документами Національного архівного фонду України та основні термінологічні поняття в галузі архівної справи» з'ясовано такі поняття: архівний документ, документ НАФ, НАФ, архівний фонд, архівна справа, діловодство, архівна установа, архів, архівний підрозділ, архівний відділ, державна архівна установа, користувач архівними документами, довідковий апарат, архівна довідка, правовий доступ до документів, фондоутворювач, тематичний огляд, архівна копія. Тут же проаналізовано відносини, пов'язані із використанням, формуванням, обліком, зберіганням і Національним архівним фондом, та інші основні питання архівної справи відповідно до Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» 1994 р. (із змінами) та «Правил роботи архівних установ України» (2013).

Виправданим видається й те, що автори посібника звернули увагу на наказ Міністерства юстиції України від 19 листопада 2013 р. № 2438/5 «Про затвердження Порядку користування документами Національного архівного фонду України, що належать державі, територіальним громадам» та лист Укрдержархіву від 16 грудня 2013 р. № 02.3/4306. Про введення в дію цього Порядку був виданий спеціальний наказ директора Держархіву Івано-Франківської області від 31 січня 2014 р.

Окремо підкреслено, що з метою організації користування документами в архіві функціонує читальний зал із відповідним технічним обладнанням. Користувачам відповідно до їхніх замовлень установа надає документи НАФ, довідковий апарат (довідники, путівники, описи, каталоги, огляди, покажчики, картотеки тощо), а за необхідності й при згоді керівництва – об-

© Тетяна Середюк, 2015

лікові документи (справи фондів, реєстри описів фондів). Вони можуть користуватися виданнями, що зберігаються у довідково-інформаційному фонді архіву. У цілому тут чітко викладено права та обов'язки користувачів документами НАФ, а також порядок оформлення осіб для користування документами НАФ у читальних залах архівів загалом та у читальному залі Держархіву Івано-Франківської області зокрема.

Отже, у першому розділі викладено основні засади в галузі архівної справи та правові аспекти доступу до документів НАФ, що є першим кроком у науковій організації дослідницької діяльності потенційних користувачів.

У другому розділі «Ознайомлення з адміністративно-територіальним поділом досліджуваного періоду – обов'язкова умова початку пошукової роботи», відштовхуючись від цього постулату, подано інформацію про адміністративно-територіальний поділ території нинішньої Івано-Франківської області у різні історичні періоди та викладено рекомендації щодо встановлення адміністративно-територіальної належності населених пунктів.

Автори посібника прослідкували зміни в адміністративно-територіальному поділі Івано-Франківської області та подали перелік джерел, з яких можна довідатися про цю інформацію (С. 31–32).

Автори стверджують, що визначення адміністративно-територіальної належності населених пунктів та ознайомлення з адміністративно-територіальним поділом досліджуваного періоду, по-перше, допомагає встановити коло фондів, які можуть містити необхідну інформацію про досліджувані події, по-друге, дає змогу прослідкувати вплив на ці події конкретних історичних обставин.

Аналіз тексту третього розділу («Етапи організації процесу пошуку та використання системи довідкового апарату архіву – ключові моменти оптимізації дослідницької діяльності») посібника уможливило виявлення шляхів оптимізації пошукової роботи, розкриває систему довідкового апарату Держархіву Івано-Франківської області (картотеки, каталоги, покажчики, огляди, бази даних, описи, путівники тощо) та етапи організації процесу пошуку. Тут подано список загальних довідкових видань, в яких є інформація про фонди Держархіву Івано-Франківської області, та опубліковані досі довідники архіву (С. 36–37).

У посібнику також запропоновано систему довідкового апарату архіву, до якої, крім путівників та реєстру описів входять:

– каталоги – систематичний, тематичний, географічний;

– картотеки – географічна, іменна (за документами до 1939 р.), алфавітна (до ф. Р-2157 «Управління Служби безпеки України по Івано-Франківській області»); довідкова – про відведення/передавання земельних ділянок, приміщень, відкриття установ, із особового складу;

– база даних «Документи з історії єврейських громад Станіславського воєводства у фондах Держархіву Івано-Франківської області»;

– огляди фондів (список фондів, на які укладено огляди);

– покажчики до окремих описів: *іменний* – до опису 1 фонду «Прокуратура Станіславського окружного суду» (ф. 226); *комбінований* – до фонду «Станіславське воєводське бюро фонду праці» (ф. 263); *географічний* – до фонду «Колекція метричних книг церков, костелів, синагог Станіславського воєводства» (ф. 631).

Каталоги, картотеки відкривають можливість дослідникам без трудомісткого поаркушного перегляду потенційних справ виявити відповідні документи. Однак автори наголошують, що науково-довідковий апарат архіву також не може повністю відобразити зміст кожного архівного документа, тобто врахувати індивідуальні запити кожного дослідника. Загалом, відповідні спеціалісти вважають, що працю з каталогом можна розглядати лише як первинний імпульс до пошуку джерел з обраної теми. У посібнику звернуто увагу на найбільш оптимальну пошукову технологію, що рекомендується вітчизняними науковцями при роботі з системою довідкового апарату архіву – так званий перехресний пошук.

Відзначимо висновок авторів до третього розділу: довідковий апарат архіву створюється десятиліттями – це надзвичайно копітка і безперервна праця архівістів. Без допомоги довідкового апарату архіву, в тій чи іншій мірі, не обходиться жодний дослідник, а його використання в повному обсязі допомагає не лише зорієнтуватися у величезному масиві архівних документів, а й дає змогу зекономити час при здійсненні пошуку.

Четвертий розділ – «Рекомендації щодо організації роботи дослідників у пошуку генеалогічних, фактографічних, біографічних, тематичних відомостей (за документами Держархіву Івано-Франківської області) та оформлення посилань» – точно відповідає і назві, і змісту.

Тут звернуто увагу на тому, що пошукову роботу в архіві, яка має на меті виявлення інформації про предків, дослідження родоvodu, т. зв. сімейної історії, яка б містила не тільки генеалогічні відомості, а й дані про національність, соці-

альний та майновий стан, суспільно-громадську діяльність членів родини тощо стає дедалі поширеним цікавим видом досліджень і займає вагоме місце в діяльності державних архівів України. Відзначимо, що архівні установи України щороку виконують понад дві тисячі генеалогічних запитів громадян України та іноземних громадян.

Автори зауважили, що найціннішим першоджерелом для проведення в Державному архіві Івано-Франківської області самостійних генеалогічних студій безперечно є «Колекція метричних книг церков, костелів, синагог Станіславського воєводства» (ф. 631). Крім цього, у ньому зберігаються фонди юридичних установ: судів, нотаріусів, адвокатів та ін. Щодо переписів населення, то є тільки переписи м. Станіслава за 1857, 1880, 1900, 1939 роки. У фондах органів влади та місцевого самоврядування є списки виборців, мешканців по окремих населених пунктах Станіславського воєводства, членів виборчих комісій та ін., зберігаються також книги обліку призовників. Анкети, свідоцтва, паспорти, фотографії та інші особові документи наявні в особових справах емігрантів – мешканців Станіславського воєводства, які оформляли документи на виїзд за кордон.

Слід відзначити також, що при пошуку біографічних відомостей про тих чи інших осіб слід використовувати наявні в архівних фондах списки та особові справи працівників установ, закладів. У виявленні відповідних фондів допоможе «Показчик установ, підприємств, організацій, товариств, об'єднань», укладений до першого тому путівника по фондах архіву періоду до 1939 р. На особливу увагу заслуговують документи галузі освіти. Цікавими є дані про громадську діяльність окремих осіб, участь їх у роботі різноманітних товариств і організацій. Для ви-

явлення цих відомостей потрібно за допомогою працівників архіву скористатися окремою іменною картотекою на членів партій, організацій, товариств.

Автори, крім методичних рекомендацій, провели систематизацію всього архівного комплексу періоду до 1939 р. за географічно-тематичним принципом і уклали показчик «Матеріали до історії повітів, міст і містечок Станіславського воєводства у фондах Державного архіву Івано-Франківської області» (із зазначенням їхніх конкретних пошукових даних).

Отже, четвертий розділ сприятиме підвищенню рівня інформаційної культури як потенційних споживачів ретроспективної інформації, так і працівників архіву. Ще глибша джерелознавча розробка фондів Держархіву Івано-Франківської області в майбутньому, одночасно із вивченням інформаційних потреб суспільства, дасть змогу повніше задовольняти його духовні й наукові запити.

До посібника укладено додатки: показчик «Матеріали до історії повітів, міст і містечок Станіславського воєводства у фондах Державного архіву Івано-Франківської області», графік роботи читального залу, форми замовлень на видавання справ та копіювання документів архіву, форми аркушів користування архівними документами, заяв користувачів, список оглядів фондів, правила оформлення посилань на архівні документи тощо.

У цілому реферований науково-методичний посібник призначений для користувачів архівними документами у читальних залах архівів, істориків, джерелознавців, архівістів, краєзнавців, студентів тощо, він уможливить значно оптимізувати їхню пошукову роботу.

В статье представлен обзор содержания научно-методического пособия, отмечено его конкретную помощь пользователям в овладении методами архивной эвристики и путями оптимизации поисковой работы.

Ключевые слова: документ Национального архивного фонда, архивное дело, пользователь архивными документами, справочный аппарат, правовой доступ к документам, тематический обзор.

This review outlines the content of the scientific and methodological manual, notes its particular assistance for users in comprehending the methods for archival heuristics and optimization ways for searching.

Key words: the document of the National Archival Holdings, archival affairs, a user of archival documents, finding aids, legal access to documents, a thematic review.